

A BÜKK-VIDÉKI FALVAK 19. SZÁZADI ÉLETMÓDJÁHOZ

VIGA GYULA

A történeti, település- és gazdaságföldrajzi, valamint a néprajzi kutatások eredményei révén a Bükk-hegység népi kultúrájának ma már viszonylag jól megragadható modellje áll előttünk. Már *Bak János* 1932-ben írt tanulmánya – a Bükk településrendje kapcsán – körvonalazta a terület ökológiai tagolódását, eredményeit nagy vonalakban ma is elfogadhatjuk. „A Bükk nagyobb része mészkő, az emberi letelepedésre tehát alkalmatlan. Ezért nem fejlődtek ki telepek a tulajdonképpeni hegységben, a mészkővel borított nagy kiterjedésű Bükk-fennsíkon. Annál több telep alakult ki a völgyekben, mert ezek alját pala vagy a folyók alluviális kavicsüledéke borítja; továbbá a termőföldnek alkalmas harmadkori dombok között. Az egyes területrészeket elborító lösz a földművelésre elsőrendű talajt ad. A déli lejtőkön pedig a vulkáni kőzetek elmállásával keletkezett, szőlőtermelésre kiválóan jó területek még növelték a vidék települést vonzó hatását. Nagyobb földművelő és részben szőlőtermő települések ilyenformán a déli lejtőkön alakultak ki . . . Az újabkori település szempontjából a sajtóvölgyi szénmedence szénrétege jelentősebb. A szén minősége miatt nagyobb bányatelepek kialakulására nem kedvező ugyan, de a hegység északi részén, a Bán, Kazinc és Pitypalaty-völgyekben a telepek fejlődését elősegíti . . . A hegyek közt, terméketlen vidéken fekvő községek lakói nagy részénél a mészégetés és a mész fuvarozása igen fontos foglalkozási ág”¹.

Ha az idézett gondolatsort a tradicionális kultúra elemeivel egészítjük ki, akkor lényegében előttünk áll a Bükk-hegység népi kultúrájának struktúrája, bár ennek megfeleltetése ma még sok helyen hiányos. Az életmód egésze szempontjából tekintve azonban kétségtelen, hogy a hegység belseje felé haladva egyre csökken a mezőgazdálkodás jelentősége, lehetősége, egyre nagyobb szerepet kap az erdő és az ásványi anyagok, ill. a rájuk települt háziipar és erdei ipar. Ennek eredményeként sajátos munkamegosztás alakult ki a régió egyes területei között, s az erdő fájával és az ásványi anyagok megmunkálásával nyert termékekkel a Bükk-vidék egy szélesebb, az Alföld és az északi hegyvidék közötti munkamegosztásba kapcsolódott.

A geográfiai és növényföldrajzi tényezők nagyban meghatározták a terület népességének életmódját, a kulturális alkalmazkodás sajátos ökológiai formákat, modelleket teremtett, melyek belső aránya és kapcsolatrendszere még egyaránt sok tekintetben vár kutatásra.

A Bükkalja alföldi jellegű népi műveltségével szemben a hegység belseje az északi hegyvidék hagyományos népi kultúrája szempontjából modelleként kezelhető. A falvak határának jelentős része erdő, a kis területre szoruló földművelést a változó jelentőségű

1. *Bak J.*, 1932. 6–7.

pásztorokodás és szőlőtermesztés kíséri. A szűk termőterületek soha nem tudták ellátni a populációt a legalapvetőbb élelemmel sem, így annak életmódja, termelési rendje mintegy ráépült a nagytáj mezőgazdálkodó népességének termékfeleslegére, s annak termékeiért speciális, elsősorban háziipari készítményeket, s az erdei ipar termékeit adta cserébe. Az ily módon kialakult termékcsere, táji munkamegosztás szerkezetét – a recens anyag mellett – számos történeti forrásból, régi irodalomból is ismerjük. Jelentős volt a terület munkaerő-feleslege is: a Bükkalja és a Bükk déli része adta talán a legtöbb summást az Alföld és a Dunántúl mezőgazdasági nagyüzemeinek.

Sajátos szint képviselnek a régió hagyományos kultúrájában a hegység belsejének telepes falvai is. Ezek a 18. században jöttek létre, a terület ásványi kincseire, ill. az erdőkre települtek. Új iparágakat honosítottak meg, s manufaktúráis iparuk termékeivel épültek be a táji munkamegosztásba.

A Bükk erdővidékének életmódjáról ma már meglehetősen sokat tudunk, számos munka foglalkozik az erdőlés történeti-néprajzi kérdéseivel is.² Az életmód történeti kérdései azonban még számos területen feltáratlanok. Az alábbiakban három olyan forrást mutatok be, amelyek konkrét adatokat kínálnak a bükki falvak életmódjának megismeréséhez. Idézésük azért indokolt, mert maguk vallanak megfogalmazásukkal az életmód – máskor nehezen kihüvelyezhető – konkrét részleteiről.

A Bükk keleti részének erdőségeit a 16. századtól jelentős részben a diósgyőri koronauradalom birtokolta. E terület gazdasági irányítását 1702-től az udvari kamara látta el.³ A terület falvainak – eredetileg *Diósgyőr, Hámor, Ómassa, Óhuta, Kisgyőr, Bükkaranyos, Varbó, Parasznya, Radistyán, Sajókápolna, Sajóbáony, Ládháza, Mohi, Mezőkeresztes, Mezőkövesd* –, ill. a Bükk erdőterületére eső részük erdőlését a 18–19. században az udvari kamara tudatos erdőgazdálkodása határozottan befolyásolta. Hogy ez a befolyás alkalmanként az életmód egésze szempontjából is meghatározó volt, arra bizonyíték az alább bemutatásra kerülő három irat.

I. 1813-ban az udvari kamara a következő határozatot hozta, melyet levél formájában az óhutai, újhutai, kisgyőri és bükkaranyosi bírákhoz juttattak el „szoros megtartás végett”⁴:

Iször. Hogy minden Házat bíró Kamerális Jobbágyok a'kiknek tudni illik Urbárium szerint az Urasság erdejeiből épületbéli fák adattatnak, ezentúl nem máskor, hanem az öl fa vágás alkalmasságával adattatnak az elkerülhetetlenül szükséges építéséhez meg kívántató fa: arra való nézve a jó rend tartásnak az egész Uradalomban leendő bé hozatala végett meg hagyattatik a helybéli Notáriusoknak és Bíráknak, hogy minden Jobbágyot, a kinek épületbéli fára el kerülhetetlen szüksége vagyon név szerint fel jegyeznén, minek azt hány darab kinek kinek szükséges, mind pediglen azt, hogy a fel adott fa az épületnek minémű részére fog alkalmaztatni specifice az illető Rubricákban avagy is Lineákban a Lakosoknak tsupán tsak el mellőzhetetlen szükségekhez képest hitelesen bé írják, és az Erdő Tisztségnek az idén ugyan ezen Currens vételetől fogva számláltatván 15 napok alatt jövendőben pedig minden esztendőben Augustus holnapnak végével múlhatatlanul bé adgyák, hogy azután a helységrül helysége-re járandó Tiszt Urak által minden fel jegyzett Jobbágynek épülettye meg vizsgáltatván, a Bírók és Notáriusok a helytelen fel jegyzés miatt kemény feleletre és büntetésre ne vonathassanak.

2szor. Mivel az Urasság nagyobb erdejeiben a többszöri tapasztalásokbul, a számtalan szekér utak tsak a fa lopásra alkalmatosságot szolgáltatni látszanának; arra való nézve minden allyas haszon-

2. Bartha L., 1973. 19–33.; Bozó J., 1970. 95–100.; Kolodzey L., 1970. 39–56.; Máday Gy., 1970. 6–29.; Máday Gy., 1971. 104–109.; D. Tóth P., 1970. 30–38.; Zupkó B., 1972. 140–147.

3. Szilas G.–Kolossváry Sz.-né, 1975. 140.

4. A diósgyőri koronauradalom iratai 1800–1823. BmÁL. XI–601/3. 995. sz.

talán utak az erdőben el fognak sántiztatni, és csak az el mellőzhetetlenül szükséges járt utak fognak a szabad járás végett nyitva hagyattni; ki ki azért magára vigyázzon, hogy a felvigyázók által az illetően eltiltott utakban ne találtasson, mert különben a ki szabott rész szerint Testi, rész szerint pénzbeli büntetésektől semmiképpen nem fog meg menekedni.

3szor. Nem léssen ezentúl kemény büntetésnek terhe alatt szabad a Jobbágyoknak, és Lakosoknak az Uraság erdejéből sem száraz tűzi, annyival is inkább nyers vagy épületnek való fát el adni, és azzal kereskedni.

4szer. A Szén égetésre tellyességgel senki, az Uradalom Erdő-Mesterén kívül engedelmet és comissiót nem adhat.

5szor. Tapasztaltatván az, hogy az Uradalomban a Házás zsellérek mód nélkül szaporodnak, és házaikat az erdőnek nagy kárával többnyire fából készítik: arra való nézve mivel különben is az illetően házás zsellérek az Uraságnak inkább kárára mintsem hasznára szolgálnának a további építéstől egy átallyán fogva keményen tiltatnak, és csak olyanoknak fog az Uraság részint kemény Matériálékból az az kőből új házat építeni engedni, a kik az Uradalom javainak előlmozdíthatására a tellyességben hasznosaknak lenni meg ösmértetnek."

Az irat egyértelműen jelzi, hogy az uradalom és a falvak lakossága között az egyik leginkább neuralgikus pont a faépítkezés, ill. az építőfa kérdése volt. Ez az adat is jelzi, hogy a faépítkezés 18–19. századi visszaszorulásának határozott oka volt – az erdőterület visszaszorulása mellett – a földesúri tiltás, ill. az ebben megtestesülő fokozott erdővédelem, tudatos erdőgazdálkodás.⁵

Az erdő fokozott védelmével egyenes arányban szaporodott a falopások, erdei kártetelek száma. Az irat 3. pontja jelzi, hogy a fával való kereskedés a 19. század elején is általános gyakorlat lehetett; az 1950-es évekig megőrizte jelentőségét. Igaz, hogy századunkban már nem tiltotta az erdészet a viszonteladást, hanem rendjét maga szabályozta: pénzért váltották meg a fát a fuvarosok. A pénztárnál a befizetés ellenében fabárcát kaptak, melynek felmutatásakor megrakhatták szekereiket. Hasznuk is jelentős volt: századunkban a megváltási összeg 2–3-szorosáért, vagy annak megfelelő cseretermékért tudták értékesíteni a fát.⁶ A koronauradalom, majd 1858-tól, az uradalmi rendszer felszámolásától⁷ a diósgyőri erdőhivatal iratai jelzik, hogy az állami erdőbirtok megpróbálta átvenni a szénégetés egy részét is. Az erdészet is alkalmazott szénégetőket, s maga is értékesítette a faszenet. A diósgyőri vasgyárat mindig az állami erdészet látta el ezzel a termékkel. Ezzel azonban soha nem sikerült felszámolni a magánszénégetést és értékesítést.

II. Úgy tűnik, hogy az idézett kamarai rendelet, s az egyéb megszorítások igen érzékenyen érintették a telepés falvak lakóit. Erre utal az óhutaiai (ma Bükkszentlászló) által a diósgyőri uradalom úriszékéhez 1816-ban írott levele. A levél lényegében teljes keresztmetszetét adja a falu életmódjának, az életmód szerkezetének is.⁸

„Tekintetes Úri szék!

Alább meg nevezett Ó-Hutai Lakosok mély alázatossággal folyamodunk azon okokból, rég az ideje, hogy Lakó Hellyünket eleink a Tettes Diós Győri Uradalomnak engedelmeiből meg szállották, az idők el folyása alatt, nem csak eleink, hanem mi Successorai is Bóldogok valánk. Földes Uraságunkat Tettes Nemes Vármegyénket híven szolgálván adózássainkrul is eleget tettünk.

5. Bakó F., 1967. 163.; Dám L., 1980. 8.

6. Viga Gy., A falu (Répáshuta) árucserjeje. Sajtó alatt a Národopis slovákov v Maďarsku V. kötetében.

7. Szilas G. – Kolossváry Sz.-né., 1975. 140.

8. A diósgyőri koronauradalom úriszéki iratai. BmÁL. XI–601/7. Szám nélkül.

Gondolván örökös lakásunkat lenni, többet 60 háznál építettünk, s mivel Földes Uraságunknak parantsolatjából jó féle Házakat is nem fából építettünk, az esik most keservessen, hogy örökségeinket pusztulásban láttyuk lenni, szabadok nem vagyunk Fával hogy azt reperálhatnánk, melly miatt egynehány Ház le is rogyot, ezt pedig mint Tettes Erdő Mester Úrnak tulajdoníthattyuk . . . öly kemény iga alá kíván bennünket, ki nem álhatjuk. Conventiosoknak kívánna bennünket, hogy az Nemes Vgyénket ne szolgáljunk, ne adóznánk. Az tőlünk lehetetlenség, hogy mi azon Öllfa Vágásbul s hordásából szakmányossan ki vévén reánk el élhetnénk. Mert lehetetlen egy gyalog embernek 6 Hólnapok alatt 150 öllfát ki vágni, 100 ölet pediglen a szekeres embereknek 2 marhán illy nagy Hegyek közül a Depositoriumba bé hordani, és hogy mi azon keresetünkből élhessünk, más kereset, úgy mint mesterségünk által meg nem engedni. Ablakos Mesterségünkhöz fát nem adni, vagy más Uraság Határjárúl szerszám Fának valót bé hozni, és még mivel mink sem nem szántunk, vetünk, mellybül Téli Kenyerünket meg szerezhethnénk az Mésznek vitelétül el tiltani egy átallyában meszet sem adni.

Tekintetes Erdő-Mester Úrnak ránk vetett Igáját próba kőre vettük, minden igyekezetünket arra fordítottuk, hogy azon Öllfaizásbul élhetnénk, az öllfát vágtuk, hortuk, a szekeresek többet bé hortak 1500 Öllfánál, a melett éhel is majd el halunk illy szükség idején. Marháink se győzheték el gondolván sorsunkat, hogy Conventiosok nem lészünk arrúl le mondottunk. Azért-is mivel azt mondotta Erdő-Mester Úr ennek utána, ha Conventiosok leszünk kevesebbet fog kifizetni öllfa hordásért és vágásért, hanem ha úgy meg maradhatunk, mint ennek előtte valánk, olly szolgálat és fizetség mellett maradni fogunk, készek vagyunk a szolgálatokat meg tenni. Ajánlyuk magunkat az Öllfa Hordásra is, mert tsupán mesterségünkből el nem élhetünk, mint más időben pénzünkért, hogy Tettes Erdő-Mester Úr meszet adgyon kívánjuk. Hogy pediglen ezeket mind tiltya tőlünk Erdő-Mester Úr, hogy a hóll élelmünket ki kereshessük. Engedelmet kérünk az el menésre hanem azért esedezünk, méltóztasson nekünk meg engedni, Házainkat, vagy azoknak Fájait el adóvá tenni, vagy a Tettes Földes Uraság épületeinket, Kerteinkben Gyümölcs fájinkat meg betsültetni, érette az illendő árát meg fizetni, mert hogy it hagyhassuk illy nagy Testi türedelmünket hiába reménylyük kinek szárnya alatt laktunk az Felséges Camara azt nem kívánnya tőlünk. Melly kegyes végezéséért a Tettes Úri Széknek a' midőn alázatossan könyörgünk, vagyunk a Tettes Úri Széknek alázatos szegény szolgálói ó-Hutai lakosok. die 7-ik Mai 816."

Nem kívánom részletesen taglalni a telepés falvak jogállásának problémáit, így csupán arra kívánok rámutatni, hogy a fentebb idézett panaszos levél is az erdőgazdálkodás rendjének szorosabbra vonására hívja fel a figyelmet. A Bükk-vidék falvainak tradicionális gazdasági struktúrája mind több helyen ütközött az uradalmi gazdálkodás rendszerével, hiszen ez utóbbi több tekintetben igyekezett kisajátítani a falvak lakosságának hagyományos életmódjában gyökerező tevékenységi formákat, elsősorban az erdei iparokat. Különösen a szén- és mészégetés korlátozása érintette érzékenyen a telepés falvakat, az ugyanis lényegesen jobban jövedelmezett, mint a favágás, a legkevesbé megbecsült gyalogmunka. Figyelmet érdemel az ablakos mesterség említése is, hiszen a néprajzi irodalom ezt a tevékenységet elsősorban a felvidék szlovák lakosságához köti.

III. Lényegében a korábban említett problémákat húzza alá a diósgyőri előljárók 1825-ben kelt panaszos levele is, amely oly teljes képét fogalmazza meg a település 19. századi életmódjának, amelyet a mai kutató csak fáradságos munkával tud kielemezni⁹:

„Tekintetes Úri szék!

Alázatosan s bőséggyi bizodalommal panaszoljuk be orvoslás végett a következő elviselhetetlen sérelmeit Lakos Társainknak úgy mind

1. A' Kegyelmes Urbarium ellenére a' szabad kereskedéstől, nevezetesen a mésszel való kereskedéstől elfogattatnak. Ugyan is világos és közönségesen tudva lévő dolog az, hogy mi Dgyőri

9. A diósgyőri koronauradalom úriszéki iratai 1821–1826. BmÁL. Szám nélkül.

Ezekből böltsen méltóztatik a Tekintetes Úri Szék panaszunk méltó voltát által látni, mellyeknek kegyesen és minél előbb teendő orvoslásáért alázatosan esedezvéni, mély Tisztelettel maradunk – a Tekintetes Úri Széknek alázatos Szolgái, a Dgyőri Előljárók közönségesen. Dgyőrben Julius 8kán 1825.”

A panaszos levél világosan tájékoztat a bükki falvak életmódjának, gazdálkodásának jellegéről: a szűk faluhatárok nem termették meg a legalapvetőbb ételmet sem, a falvak számára a különféle kiegészítő foglalkozások, erdőmunkák, háziiparok teremtették meg a létalapot. A falvak egy részében számottevő volt a mészégetés, más települések viszont elsősorban a fuvarozásra, a közvetítő kereskedelemre alapozták gazdaságukat. Figyelmet keltő a hátaló meszesek említése, amely jelzi, hogy akkor is különböző formái voltak a mésszel való kereskedésnek, amelyek a mészárosok anyagi-társadalmi helyzetére utaltak, s egyben jelezték a kereskedelmi körzetük amplitúdóját valamint a termékcseré volumenét is.¹⁰

A falvak jelzett specializálódása az Alföld és az északi hegyvidék közötti, több évszázados munkamegosztáson alapult. 19. századi levéltári források, a fentiekhez hasonlóan, egyértelműen megfogalmazzák a hegyvidéki meszesek alföldi kereskedő útját. Pl. 1846-ban egy peres iratban Barkai András 31 éves diósgyőri meszes a következőt vallja: „Hemlik Istvánnal együtt indultunk mésszel megterhelt szekereinkkel az Alföldre”.¹¹ Számos recens példa mellett a történeti adatok is azt jelzik, hogy a mész az Alföld és az Északi-középhegység között a középkortól kezdve a munkamegosztás egyik fontos terméke, az árucseré alapvető eszköze lehetett. Mivel az árucseré során legmesszebb éppen a – viszonylag ritka, ill. lokálisan előforduló – ásványi anyagok jutnak el, így joggal tételezünk fel nagy volumenű árucserét a mésszel kapcsolatban a két nagytáj között.

Figyelmet érdemel a panaszos levélben a gyümölcsárosok említése. Nem tudjuk, hogy a „jövendőkre elkészített gyümölcs” pincében, hűvösön tárolt gyümölcsöt jelöl, vagy valamilyen aszalványt, amely a hegyvidékről ugyancsak eljutott az Alföldre.¹² Számos más adat mellett utal a gyümölcs, ill. a gyümölcsárusulás jelentőségére egy 1816-os adat is, amikor egy tanúvallomásban a következő hangzik el egy parasznyi lakosról: „Úgy mongyák hogy az Alföldre ment gyümölcsöt árulni”.¹³ A panaszos levél megfogalmazása azonban minden eddig feltételezettnél nagyobb volumenű gyümölcsstermesztést és gyümölcskereskedelmet sejtet, mely feltétlenül további kutatást érdemelne.

A szövegekben gyakran szereplő *Alföld* kifejezés, ahogy a hegyvidéki emberek mai nyelvében is, nem egyszerűen másfajta tájat jelöl, hanem eltérő életmódot folytató embereket is, s az évszázados kereskedelmi utak nyomvonalait; a paraszti tájszemlélet érdekes megnyilvánulása. A bükki vándorárosok *Alföld* alatt ma is az egész, a Bükk-től délre fekvő országrészt értik, s ha útvonalairól van szó, akkor csak *le*, *lefele*, az *Alföldre*, *Alföld fele* kifejezésekkel jelzik egykori kereskedő útjaik irányát.

Feltűnő a mész- és a fafuvarozás között említett számottevő különbség: a recens néprajzi anyag nem tükrözi ezt a problémát, különbségeket, bár kétségtelen, hogy a

10. A mészkereskedelem formáihoz lásd: *Bakó F.*, 1951. 326–328.; *Viga Gy.*, 1980. 252–258.

11. A diósgyőri koronauradalom úriszéki iratai 1822–1847. BmÁL. XI–601/8. Szám nélkül.

12. *Dobrossy I.*, 1969. 529–530.

13. A diósgyőri koronauradalom úriszéki iratai 1800–1827. BmÁL. XI–601/7. Szám nélkül.

faszén- és mészfuvarozás a közelmúltban is vonzóbb volt, s jövedelmezőbb, mint a fa szállítása.

A panaszos levél szemléletesen fogalmazza meg a hegyi fuvarozás nehézségeit, a jószágnyúzó utakat, a nehéz kenyérkeresetet. Mindezek ellenére a fuvarosok voltak a legtehetősebbek a bükki falvakban, társadalmi-gazdasági helyzetük elérendő cél és modell volt a többiek számára.

Úgy vélem, hogy a fentebb bemutatott három irat azon beszédes adatok közé tartozik, amelyek alkalmasak a tradicionális kultúra egy-egy területéről viszonylag zárt kép megfogalmazására, ill. a témakör árnyalására, elmélyítésére, s mindenképpen gazdagítják azt a modellt, amelyet az etnográfus – a recens anyag alapján – felvázolhat. Kétségtelen, hogy a Bükk-hegység – geográfiai értelemben – sokkal nagyobb kiterjedésű, kulturálisan sokkal színesebb, összetettebb annál, hogy néhány településére vonatkozó adatokból messzemenő következtetést vonhassunk le. Az azonban vitathatatlan, hogy a hegység belsejének, ill. a terület településeinek népi kultúrájáról viszonylag határozott kép alakítható ki, s az ismertetett történeti-néprajzi anyag maradéktalanul egybeesik a néprajzi képpel, hangsúlyozva a terület népéletének tradicionális vonásait, kapcsolatát a környező tájakkal, beilleszkedését a táji munkamegosztás kereteibe.

A Bükk belsejének birtokbavétele, a hegyvidéki települések megszületése csupán olyan gazdasági háttérrel volt lehetséges, ahol az alföldi jellegű tájak népének mezőgazdálkodása képes volt megteremteni azt a termékfelesleget, amely – speciális termékeiért cserében – kiegészíthette a hegyvidéki falvak szűkös élelmiszertermelését, élelmiszerkészletét. Ily módon a hegyvidék, s így a Bükk belsejében fekvő falvak léte az Alföld és az északi hegyvidék termékcseréjének, gazdasági-kulturális szimbiózisának eredménye, a hegyvidéki életmód pedig az egyik legsajátosabb, s ma még számtalan ismeretlent tartalmazó ethnoökológiai rendszer, kulturális alkalmazkodási forma. Az alföldi és hegyvidéki falvak ezen gazdasági-kulturális kapcsolatrendszere, annak sajátos dialektikája valahol az egész magyar népi kultúra szövetének legalapvetőbb szálai közé tartozik, amely egy évezreden át, szinte a közelmúltig harmonikusan működött. A táji feltételekhez való alkalmazkodás, s a más tájakkal ennek alapján való kapcsolódás rendszerét az elmúlt néhány évtized megváltozott gazdasági rendje bontotta szét, talán nem is mindig okkal és megfontoltan. A kulturális alkalmazkodás ezen tapasztalataira pedig jelennek és jövőnek egyaránt szüksége van.

A tradicionális kultúra szempontjából területünk néprajzi képét két tényező sajátosan motiválta. Az egyik a diósgyőri koronauradalom, amely sok tekintetben más fennhatóságot jelentett, mint a más világi és egyházi földesúr, amely egyebek között tudatos, tervszerű erdőgazdálkodása révén – úgy tűnik – határozottan beavatkozott a területén levő, nem kis mértékben az erdőre alapozott életmódot folytató falvak életébe. Ennek minden következményét ma még nem ismerjük, de – mint a bemutatott iratok is jelzik – feltétlenül erősebb befolyást jelentett ez, mint a hagyományos szerkezetű uradalmak hatása a jobbágnépesség erdőlésére. A másik tényező a telepítvényes falvak születése volt¹⁴: a 18. században az idegen ajkú népesség olyan területeket kolonizált,

14. Részletesen lásd: Sipos I., 1958.; Veres L., 1978.

amelyek addig – eltérő életmódja miatt – lényegében kívül estek a magyar népesség érdeklődésén. Mindez tovább differenciálta a terület kulturális képét és tovább bontotta a táji munkamegosztás egységeit, szövetét is.

IRODALOM

- Bak J.*, 1932. A borsodi Bükk-hegység települései. Budapest.
- Bakó F.*, 1951. A magyar paraszti méhészet kutatása. MTA. II. Oszt. Közleményei. Muzeológiai sorozat I. 2. sz. 283–330.
- Bakó F.*, 1967. A faépítkezés emlékei Heves megyében. Egri Múzeum Évkönyve V. 161–240.
- Bartha L.*, 1973. A faizás emlékei Dél-Bükkalján a tagosítási perek tükrében. Népi hagyományok Borsodban 5. 19–33.
- Bozó J.*, 1970. Bükkzserci erdők. Népünk életéből. 95–100. Mezőkövesd.
- Dám L.*, 1980. Magyar népi építészet. (Egyetemi tankönyv). Budapest.
- Dobrossy I.*, 1969. Az aszalás, mint konzerválási mód a Zempléni-hegység falvaiban. Ethnographia LXXX. 514–536.
- Kolodzey L.*, 1970. Az erdő szerepe Répáshuta népiéletében. Népi kultúra Borsodban. 39–56. Miskolc.
- Mádai Gy.*, 1970. A hagyományos paraszti erdőgazdálkodás kutatásának általános kérdései. Ölfavágók, erdei munkások a Bükkben. Népi kultúra Borsodban. 6–29. Miskolc.
- Mádai Gy.*, 1971. Hagományos fadöntés a Bükk-hegység borsodi erdőiben. HOMKözl. 9. 104–109.
- Sipos I.*, 1958. Geschichte der Slowakischen Mundarten des Bükk-Gebirges. Budapest.
- Szilás G.–Kolossváry Sz.-né* 1975. A diósgyőri kincstári uradalom erdőgazdálkodása. In.: Kolossváry Sz.-né (szerk.): Az erdőgazdálkodás története Magyarországon. 140–175. Budapest.
- D. Tóth P.*, 1970. Népi erdőgazdálkodás Dédestapolcsány környékén. Népi kultúra Borsodban. 30–38. Miskolc.
- Veres L.*, 1978. A Bükk-hegység üveghutái. Miskolc.
- Viga Gy.*, 1980. A Bükk-hegység szlovák meszeseinek kereskedő útjai az Alföldre. Ethnographia XCI. 252–258.
- Zupkó B.*, 1972. Adatok Cserépváralja XIX. századi erdőgazdálkodásához. HOMKözl. 11. 140–147.

ANGABEN ZU DER LEBENSWEISE DER DÖRFER IM BÜKK-GEBIRGE IM 19. JAHRHUNDERT

(Auszug)

Das Bükk-Gebirge gliedert sich in Zonen, die geographisch gleich trennbar sind. Den einzelnen Zonen gesellen sich die verschiedenen Modelle der traditionellen Kultur. Auf dem Wege nach den inneren Regionen des Gebirges hat die Landwirtschaft immer weniger Möglichkeit und Bedeutung, der Grund des Auskommens ist hier die Waldarbeit. Die speziellen Produkte (Kalk, Holzkohle, Holzgeräte, Brennholz, usw.) haben sie auf dem Tieflande um Lebensmittel getauscht.

Das Waldgebiet am östlichen Teil des Bükk-Gebirges war das Gut der Domäne von Diósgyőr, die seit der Mitte des 18. Jahrhunderts, unter der Oberhoheit der Hofkammer eine bewusste, planmäßige Waldwirtschaft begonnen hat. Diese Tätigkeit der Domäne geriet mit der traditionellen Waldarbeit der Dörfer oft in Konflikt.

Die Studie zitiert drei Dokumente aus dem ersten Drittel des 19. Jahrhunderts. Das erste ist eine Disposition der Domäne, worin die Möglichkeiten der Waldbenutzung verschärft wurden. Die anderen zwei sind Beschwerdebriefe der Einwohner von Diósgyőr

und Óhuta, worin sie die behindernden Dispositionen gegenüber dem Kalkbrennen und -verkaufen als Umrecht beklagen.

In den letzteren Schriften wurde sozusagen ein vollständiger Querschnitt der Waldbenutzung und der Lebensweise der Gebirgsdörfer dargestellt. Die Dokumente zeigen, dass sich die Bevölkerung der inneren Gebirgsregionen vom Niederlassen an — durch die landwirtschaftliche Arbeitsteilung — auf den Produktüberfluss der landwirtschaftlichen Bevölkerung auf dem herumliegenden Gebiet stützt. Das wichtigste Mittel dieses Produktumtausches war der Kalk.

Gyula Viga